

Ett år efter avslutad behandling

Uppföljning av ungdomar utskrivna från SiS 2007

Erna Gudmundsdóttir
Stefan Nordqvist

Institutionsvård i fokus ges ut av Statens institutionsstyrelse, SiS. Serien omfattar såväl sammanställningar, statistik, redovisningar och utvärderingar som forskningspublikationer. Forskningsrapporterna har en särskild markering på framsidan, en författarpresentation samt uppgifter om finansieringsförfarandet och den vetenskapliga granskningen.

Rapporterna som inte är forskningsrapporter produceras och bereds i regel inom FoU-enheten. Även företrädare för verksamheten och externa sakkunniga kan vara delaktiga i framtagningen av rapporter, antingen som medförfattare eller granskare.

Beslut om publicering fattas av ett redaktionsråd som består av företrädare för SiS FoU-enhet, informationsenheten och kansliet inom Avdelningen för utveckling av vård och behandling. Ordförande är utvecklingsdirektör Nils Åkesson.

Ansvarig utgivare för Institutionsvård i fokus är SiS generaldirektör Ewa Persson Göransson.

ISBN 978-91-972745-3-1

Ett år efter avslutad behandling. Uppföljning av ungdomar utskrivna från SiS 2007.
Nummer 1 i rapportserien Institutionsvård i fokus

Publikationerna finns att beställa eller ladda ned på SiS webbplats.

Engelsk titel:
Institutional Care in Focus

Publikationsseriens adress:
Statens institutionsstyrelse
Box 16363
103 26 Stockholm
www.stat-inst.se

Ett år efter avslutad behandling

Uppföljning av ungdomar utskrivna från SiS 2007

Erna Gudmundsdóttir
Stefan Nordqvist

Sammanfattning

I den här rapporten redovisas hur ungdomars kriminalitet och användningen av droger förändrats från att de skrevs in på institution till ett år efter att de lämnat Statens institutionsstyrelse (SiS). I rapporten beskrivs också hur ungdomarna själva ser på tiden hos SiS, ett år efter utskrivning. Fick de den hjälp de önskade och behövde? Vad var bra och vad fungerade sämre?

I rapporten ingår 214 ungdomar (66 flickor och 148 pojkar) som skrevs ut från SiS särskilda ungdomshem under 2007 och som har intervjuats med hjälp av ADAD (Adolescent Drug Abuse Diagnosis) vid både inskrivningen och uppföljningen ett år efter utskrivning från institution.

Vid uppföljningen har ungdomarnas kriminalitet minskat. Andelen ungdomar som inte begår brott har mer än fördubblats, och var tredje ungdom som begick brott vid inskrivning har inte utfört något brott ett år efter utskrivning från institution.

Andelen ungdomar som begår våldsbrott har minskat kraftigt, från sju av tio ungdomar vid inskrivning på institution till fyra av tio ett år efter utskrivning. Sammantaget har dock många unga kvar sitt kriminella beteende. Sex av tio ungdomar (hälften av flickorna och två tredjedelar av pojkarna) begår fortfarande brott ett år efter att de lämnat SiS.

Vid uppföljningen har andelen ungdomar som inte använder droger ökat. Vid inskrivningen bestod gruppen av 37 procent av ungdomarna och vid uppföljningen av 44 procent. En majoritet av de ungdomar som inte använde droger vid inskrivningen gör det inte heller vid uppföljningen.

För att redovisa ungdomarnas användning av droger skapades grupperna missbruk och grovt missbruk. Gruppen missbruk har i det närmaste halverats ett år efter utskrivning. Av gruppen har lika många ungdomar slutat använda droger som har fortsatt använda droger och utvecklat ett grovt missbruk. Sammantaget har andelen unga med ett grovt missbruk ökat från 33 procent vid inskrivningen till 40 procent vid uppföljningen.

De flesta unga i rapporten tycker att de haft inflytande och kunnat påverka den egna vården. Ungdomarna lyfter fram relationen till personalen som särskilt betydelsefull. Den har oftast varit bra. Två tredjedelar av ungdomarna anser att de vuxna i ganska

eller mycket stor utsträckning förstod vad de ville ha hjälp med. Något fler tycker att personalen fanns till hands och tog sig tid när den unge behövde prata.

Var fjärde ungdom anser emellertid att han/hon inte alls fick den hjälp som behövdes och nästan lika många anser att de inte alls kom till tals om sin vård. En av tio ungdomar upplever att de var ganska eller mycket mobbade på institutionen. I sina kommentarer lyfter ungdomarna fram betydelsen av att personalen är tillsammans med ungdomarna på avdelningen för att förebygga konflikter och skapa ett bra behandlingsklimat.

Övergången till tillvaron hemma är ofta svår att hantera. Ungdomarnas kommentarer visar att de många gånger önskat mer stöd och bättre planering för tiden efter SiS. Det är betydelsefullt att SiS fortsätter arbetet med att utveckla eftervårdsinsatser tillsammans med den unge och i enlighet med dennes behov och förutsättningar.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
Ungdomsgruppen	7
Tidigare uppföljningsstudier	8
Kriminalitet och droganvändning bland ungdomar	10
Syfte och frågeställningar	12
2. Metod	13
ADAD	13
Datainsamling	13
Population	14
Bortfall	14
Redovisning av resultat	15
Datakvalitet och representativitet	15
3. Resultat	17
3.1 Förändring över tid	17
3.1.1 Kriminalitet	17
Sammanfattning kriminalitet	21
3.1.2 Droganvändning	21
Sammanfattning alkohol och narkotika	26
3.2 Tiden på institution – ett år efter utskrivning	26
Ungdomarnas kommentarer om tiden på institution	27
Sammanfattning om tiden på institution	32
4. Avslutande kommentarer	33
5. Referenser	37
6. Bilaga	40

1. Inledning

Enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, kan ungdomar som utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk genom missbruk, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende omhändertaras mot sin vilja. Ungdomar som behöver stå under särskilt noggrann tillsyn kan placeras på ett så kallat särskilt ungdomshem. De särskilda ungdomshemmen drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS) och har låsbara avdelningar och möjligheter att avskilja eller visitera ungdomar vid behov. Ungdomarna är i åldern 12–21 år och en majoritet är tvångsomhändertagna enligt LVU men även frivilligt placerade ungdomar kan vårdas på hemmen med stöd av socialtjänstlagen (2001:453) SoL. SiS administrerar också den slutna ungdomsvården. Vid de särskilda ungdomshemmen vårdas följaktligen ungdomar i åldern 15–17 år med allvarlig brottslighet och som är dömda enligt lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård, LSU.

All vård och behandling vid de särskilda ungdomshemmen syftar till att bryta ett destruktivt beteende och ska bidra till att göra flickor och pojkar bättre rustade för ett liv utan missbruk och kriminalitet. Varje år tar SiS emot cirka 1 100 ungdomar på ca 30 särskilda ungdomshem.

Ungdomsgruppen

Vid inskrivning på de särskilda ungdomshemmen intervjuas ungdomarna med ADAD (Adolescent Drug Abuse Diagnosis). Intervjun ger information om den unges aktuella situation och problematik inom nio olika livsområden: fysisk hälsa, skola, arbete/sysselsättning, fritid och vänner, familjeförhållanden, psykisk hälsa, brottslighet samt användning av alkohol och narkotika. Resultat som redovisas i SiS årliga rapporter visar att de ungdomar som skrivs in på de särskilda ungdomshemmen och intervjuas med ADAD inskrivningsintervju är en heterogen grupp med en komplex problematik.

Av de ungdomar som år 2009 skrevs in på de särskilda ungdomshemmen och intervjuades med ADAD var en tredjedel flickor och två tredjedelar pojkar. Genomsnittsåldern var 15,9 år, en av fem ungdomar var 18 år eller äldre. Drygt hälften har båda föräldrarna födda i Sverige. Många av ungdomarna har en bristfällig skolgång. Knappt hälften har en eller flera gånger blivit avstängda från skolan och en av fem ungdomar har avbrutit eller hoppat av grundskolan.

Ungdomarnas uppväxtförhållanden präglas i hög grad av skilsmässor och separationer. Vid inskrivningen uppger ungefär två av tio ungdomar att de bor tillsammans med båda sina föräldrar. Sex av tio ungdomar har flyttat minst fyra gånger före 16 års ålder och hälften har tidigare varit placerad på en behandlingsinstitution (SiS, 2010).

Resultaten avviker inte från tidigare år. Exempelvis är andelen flickor för olika år relativt konstant, omkring 30 procent, och genomsnittsåldern ungefär 16 år (SiS, 2006).

En majoritet av ungdomarna, 85 procent, har begått brott året före inskrivning. Av pojkarna har nästan nio av tio begått något brott, motsvarande för flickor var åtta av tio. De vanligaste brotten var snatteri, misshandel, vapeninnehav, skadegörelse och inbrott. Genomsnittlig debutålder för alla typer av brott är genomgående lägre än 15 år, exempelvis var debutåldern för misshandel 13,3 år och för rån 14,8 år (SiS, 2010). Resultaten ligger helt i linje med tidigare år. År 2000 var exempelvis de vanligaste brotten misshandel, snatteri och vapeninnehav, och debutåldern för rån var i genomsnitt drygt 14 år (SiS, 2003).

Ungdomarna har även omfattande erfarenhet av alkohol och narkotika. Majoriteten dricker alkohol regelbundet och många använder olika narkotiska medel. Drygt hälften av ungdomarna uppger att de under en typisk månad använder marijuana/hasch, en fjärdedel amfetamin, och en femtedel använder ecstasy respektive kokain. Debutåldern för alkohol var 12,8 år, för marijuana/hasch 13,9 år och för amfetamin 15,1 år (SiS, 2010). Inga tydliga förändringar har skett under perioden 1999–2008 när det gäller ungdomarnas alkoholanvändning, i genomsnitt anger 86 procent att de brukat alkohol.

Andelen ungdomar som anger att de någonsin har använt narkotiska preparat ökade något mellan åren 1999 och 2002, för att därefter minska mellan åren 2004 och 2007. År 2008 har andelen ungdomar som använder narkotiska preparat ökat något igen, främst äldre ungdomar. Under perioden 1999–2008 uppger i genomsnitt 80–90 procent av ungdomar 18 år eller äldre att de har använt narkotika (SiS, 2009).

Att institutionsplacerade ungdomar ofta har multipla problem har framkommit i flera studier. Sarnecki (1996) urskiljde fem olika problemprofiler – brott, missbruk, psykisk, sexuell samt allmän problemprofil – men analysen visade också att det fanns en betydande överlappning mellan grupperna ifråga om problembild. I samtliga profilgrupper fanns indikation på brottslighet och missbruk samt skol- och familjeproblematik.

En studie av Berg (2001) av flickor på särskilda ungdomshem gav sex olika grupper: en med multiproblem, tre med olika kombinationer av brottslighet, missbruk och psykiska problem samt två grupper med flickor med moderat beteendeproblematik.

Tidigare uppföljningsstudier

Under 1990-talet följde Levin (1997; 1998) upp ett representativt urval av ungdomar utskrivna från Råby ungdomshem. Resultaten visar att ungdomarna inte nämnvärt förändrat sitt beteende avseende brottslighet och missbruk efter vistelsen på Råby. Åtta av tio ungdomar hade en fortsatt kriminalitet och flertalet av de ungdomar som missbrukade vid inskrivningen fortsatte att missbruka efter utskrivning.

Sarneckis studie (1996) på särskilda ungdomshem i Stockholms län visar att 24 månader efter utskrivning hade ungdomarnas situation förbättrats något. Ungdomarna hade i genomsnitt fem problem vid inskrivningen vilket kan jämföras med två vid uppföljningen. Även om antalet var färre vid uppföljningen så hade emellertid tre av

fyra ungdomar fortfarande någon typ av problem, vanligaste var brottslighet och missbruk. Nästan två femtedelar av ungdomarna vistades på någon form av institution.

Sundell et al. (2000) följde upp 133 kriminella ungdomar som deltagit i ett behandlingsprogram. Fem år efter avslutat program hade sju av tio ungdomarna dömts för nya brott och en fjärdedel hade behandlats för psykisk sjukdom. De få flickorna i materialet uppvisade bättre resultat än pojkarna.

Nordqvists (2005) uppföljning visar att en tredjedel av de tidigare kriminella ungdomarna hade slutat begå brott ett år efter utskrivning från särskilda ungdomshem och en fjärdedel hade slutat med sitt missbruk av narkotika. Samtidigt uppger tre femtedelar av samtliga uppföljda ungdomar att de begår brott och lika stor andel anger att de använder narkotika året efter utskrivning.

En femårsuppföljning på Lundens ungdomshem och LVM-hemmet Lunden (Fridell, Billsten, Jansson & Amylon, 2009) visar att en av sex uppföljda kvinnor varit helt drogfria sedan utskrivningen fem år tidigare. Närmare hälften av LVM-klienterna och ungefär två av fem LVU-klienter hade ett års sammanhängande drogfrihet vid uppföljningen. Klienter som lyckas nå drogfrihet minskar markant sin kriminalitet och vårdkonsumtion samt har ett betydligt bättre välbefinnande jämfört med klienter som inte blir drogfria. En majoritet av kvinnorna anser att vistelsen på Lunden bidragit till förbättringen. Fridell et al (2009) konstaterar att resultatet kan anses som positivt med tanke på den svåra klientgruppen.

Många ungdomar har en kombination av problem inom flera områden (Sarnecki, 1996; Berg, 2001). Detta kan medföra att ungdomar med mindre allvarliga antisociala problem vistas tillsammans med dem som har stor erfarenhet av narkotika eller brott. Kontakten med andra avvikande ungdomar kan förvärra problemen eller försvåra en positiv utveckling efter behandlingsvistelsen (Andreassen, 2006). Det finns även en risk att det utvecklas en ungdomskultur som präglas av antisociala värderingar. I sin kunskapsöversikt menar Andreassen (2006) att samtalsämnen mellan ungdomarna på institution ofta handlar om droger och kriminalitet. Ungdomarna skapar och befäster en egen ungdomskultur med ett antisocialt värdesystem. Ju starkare ungdomarna identifierar sig med den kulturen, desto starkare är motståndet till behandlingsinsatser och desto svårare blir det att återvända till det vanliga samhället.

Enligt Andreassen (2006) är förhållandena vid institutionen betydelsefull för vilken kultur som utvecklas. En faktor som ofta nämns som viktig är att ungdomarna blir delaktiga och involverade i behandlingen (Hermodsson & Hansson, 2005). Särskilt när det gäller tvångsvård är det väsentligt att det finns en gemensam uppfattning mellan den unge och behandlaren. Det handlar om enighet om behandlingsmålen, att skapa en ömsesidig respektfull relation för att kunna samarbeta mot målen (Hermodsson & Hansson, 2005).

Hill (2005) menar att en förutsättning för behandlingssamarbete är att klienten upplever behandlaren som engagerad, respektfull och kompetent att hjälpa, samt att klienten själv verkligen vill förändras och tar sitt ansvar i behandlingsarbetet. För behandlaren handlar det om att ha ett genuint intresse för klientens problematik, visa värme

och engagemang, förmedla att en förändring är möjlig och uppleva att också klienten är motiverad. När dessa förutsättningar finns så är prognosen för en framgångsrik behandling god.

Relationernas betydelse för behandlingsframgång har främst uppmärksammats i situationer där klienten deltar frivilligt, i en ofta individuell behandling under relativt fasta och konstanta betingelser. När det gäller institutionsbaserad behandling av ungdomar med antisocialitet och annan problematik är förutsättningarna annorlunda. Behandlingen sker ofta under tvång och många gånger i relation till ett arbetslag som består av personer med olika professioner. Vidare pågår behandlingen i princip dygnet runt under föränderliga förhållanden vad gäller tid, rum och personer samtidigt som de systematiska och specifika behandlingsinslagen endast upptar en mycket liten tid av tiden (Hill, 2005).

I sin studie om allianser och behandlingssamarbete på särskilda ungdomshem menar Hill (2005) att inom tvångsvården är det särskilt betydelsefullt att involvera ungdomen och göra denne delaktig i behandlingsarbetet. Det är inte ovanligt att ungdomarna saknar insikt och förnekar sin problematik. För många bekräftar tvångsomhändertagandet deras känsla av maktlöshet och negativa bild av vuxenvärlden. Genom att ta reda på ungdomarnas egna uppfattningar om deras problem och vad de vill ha hjälp med, och ta till vara deras önskemål i utformningen av behandlingen, kan ungdomarnas motivation att underkasta sig en behandling öka. Samtidigt skapas förutsättningar som möjliggör ett gott behandlingssamarbete.

Kriminalitet och droganvändning bland ungdomar

Kriminalstatistik från Brottsförebyggande rådet, Brå, (2008), visar att personer i åldern 15–20 år är den mest brottsaktiva åldersgruppen i samhället. För många ungdomar är brottslig aktivitet en övergående fas, med en tydlig topp under ungdomsåren för att därefter avta. Flickor är mest brottsaktiva när de är mellan 15 och 17 år. Redan i åldern 18–20 år har andelen flickor misstänkta för brott halverats (Brå, 2008).

Självrapporterade data visar att de absolut vanligaste ungdomsbrotten är stöld och skadegörelse (Brå, 2006). År 2005 uppger omkring hälften av ungdomarna att de begått något stöldrelaterat brott (vanligast är stöld i skola och affär) och en tredjedel någon form av skadegörelse. Betydligt färre, omkring en av tio ungdomar, uppger att de begått någon narkotikarelaterad handling (inklusive att man rökt hasch/marijuana någon enstaka gång). Av våldsrelaterade brott är det vanligast att ungdomen burit kniv, cirka 10 procent uppger detta, medan sex procent uppger att de slagit någon (Brå, 2006). Av de personer som misstänks för misshandel och personrån är andelen ungdomar relativt stor varför dessa två typer av våldsbrott kan sägas vara typiska ungdomsbrott (Brå, 2008).

Såväl kriminalstatistik som självrapportsstudier indikerar att ungdomsbrottsligheten under det senaste decenniet har legat på en relativt stabil nivå, eller minskat nå-

got. Sett till befolkningsutvecklingen, är det färre ungdomar som misstänks för brott på 2000-talet än tidigare. Antalet unga som misstänks för tillgreppsbrott har tydligt minskat under de senaste tio åren medan antalet som misstänks för skadegörelse är oförändrat (Brå, 2008). Andelen ungdomar som själva uppger att de begått något stöldrelaterat brott har minskat från 66 procent år 1995 till 52 procent år 2005. Under motsvarande period har andelen som uppger någon form av skadegörelsebrott minskat från 46 procent till 31 procent. Andelen ungdomar som uppger att de begått någon narkotika-relaterad handling eller våldsbrott ligger däremot på en oförändrad nivå (Brå, 2006).

De dödliga våldsbrotten (mord, dråp samt misshandel med dödlig utgång) förövade av unga 15–17 år har varken blivit fler eller färre. Däremot har antalet unga dömda för mord-/dråpförsök eller grov misshandel ökat. Det innebär inte nödvändigtvis att det grövre ungdomsvåldet faktiskt har ökat utan hänger sannolikt främst samman med att de rättsliga definitionerna för sådana brott har vidgats de senaste åren (Brå, 2008).

Pojkar begår oftare våldsbrott och grövre stöldbrott (t ex inbrott) än flickor. För andra stöldbrott, exempelvis stöld i affär, är skillnaderna små. När det gäller narkotikarelaterade handlingar är skillnaden mellan pojkar och flickor marginell. I fråga om graffiti är det vanligare att pojkar använder och målar med flera olika färger. Däremot är det lika vanligt att pojkar och flickor klottrar ord eller så kallade tags med tusch (Brå, 2006). Generellt kan dock sägas att i takt med att brottsligheten blir grövre och antalet brott ökar desto större andel av brotten begås av pojkar (Brå, 2008). Det finns emellertid en tendens till att skillnaden i pojkars och flickors brottslighet minskat de senaste åren (Brå, 2008). Då pojkar står för den största andelen ungdomsbrott omfattar studier angående kriminalitet oftast i huvudsak pojkar. Under de senaste åren har dock flickor blivit allt synligare. Undersökningar i USA har bland annat visat att antalet arresterade flickor har ökat nästan dubbelt så mycket som antalet pojkar. Detta gäller särskilt för rån och överfall (Andreassen, 2006).

Det finns en tendens till att det genomsnittliga antalet brott kriminella ungdomar begår minskat (Brå, 2008). Trenden är tydlig när det gäller stöldbrott medan det inte går att påvisa ett entydigt mönster för våldsbrott. En stor andel av samtliga brott begås av en liten grupp ungdomar. År 2005 stod mindre än en tiondel av samtliga unga för cirka hälften av brotten. Sett över tid framkommer ingen tydlig tendens att de mest brottsaktiva ungdomarna förändrat sin brottslighet. Det genomsnittliga antalet brott denna grupp begår är i stort konstant under perioden 1995–2005, andelen som begått grova stölder har minskat något medan andelen som uppger att de begått sex eller flera våldsbrott under de senaste tolv månaderna är oförändrad (Brå, 2006).

En rapport av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, (2008a) visar att narkotikabeslagen under de senaste åren har ökat i både antal och omfattning, samtidigt som priserna har sjunkit. Däremot har narkotikaerfarenheten bland ungdomar inte ökat. Andelen elever i årskurs 9 som någon gång prövat narkotika var som lägst i slutet av 1980-talet (cirka tre procent) för att sedan fortlöpande öka till som högst 10 procent 2001. Därefter har andelen elever i årskurs 9 som någon gång prövat narkotika minskat och år 2008 var den sex procent (CAN, 2008a).

Erfarenheten av narkotika är betydligt större bland elever på gymnasiets andra årskurs, 17 procent av pojkarna och 15 procent av flickorna. Andelen har varit mer eller mindre oförändrad sedan den första mätningen genomfördes 2004 (CAN, 2008b). Att andelen som provat narkotika är relaterat till ålder är välkänt. Det är mest vanligt att ha provat narkotika i åldersgruppen 22–24 år. Narkotikaerfarenhet är även betydligt vanligare i storstadsområden än på mindre orter, inte minst vad gäller regelbunden användning. Ungdomar med narkotikaerfarenhet har i betydligt högre utsträckning begått brottsrelaterade handlingar än ungdomar som inte använt narkotika (CAN, 2004; CAN, 2008a; CAN, 2008b).

CANs skolundersökningar i årskurs 9 visar att det inte finns några stora könsskillnader bland niondeklassarna vad gäller narkotikaerfarenhet. I gymnasiets årskurs 2 är skillnaderna mellan pojkar och flickor större. Fler pojkar än flickor uppger att de har testat narkotika (CAN, 2008). Könsskillnaderna för att ha provat narkotika framträder med andra ord först i de övre tonåren, för att sedan bli tydligare i 20-årsåldern.

Cannabis är det absolut vanligaste narkotikapreparatet bland elever i årskurs nio. År 2008 har sex procent av pojkarna och fyra procent av flickorna använt hasch/marijuana. Motsvarande andel för gymnasieelever är för pojkar 17 procent och för flickor 14 procent. Därefter är de vanligaste preparaten ecstasy, bensodiazepiner (t ex rohypnol), kokain och amfetamin vilka vardera uppges av två procent av gymnasieeleverna. Överlag framkommer inga stora skillnader relaterat till tidigare år avseende erfarenhet av olika preparat (CAN, 2008b). Av de elever som nyttjat narkotika har sju av tio enbart använt hasch/marijuana. En femtedel av pojkarna och en fjärdedel av flickorna uppger att de förutom cannabis använt annan narkotika, vilket är i nivå med tidigare år (CAN, 2008b).

Syfte och frågeställning

Syftet med föreliggande rapport är att beskriva hur ungdomarnas problematik avseende kriminalitet respektive missbruk förändrats från tiden för inskrivning vid institution till uppföljningstillfället ett år efter utskrivning. Ett annat syfte är att beskriva ungdomarnas upplevelse av tiden på institution och den hjälp de fick. Rapportens syfte kan formuleras i följande frågeställningar.

- I vilken utsträckning är ungdomarna kriminella ett år efter utskrivning från institution? Hur har kriminaliteten förändrats sedan inskrivningen?
- I vilken omfattning använder ungdomarna alkohol och narkotika vid tidpunkten för uppföljningen? Hur har bruket av alkohol respektive narkotika förändrats sedan inskrivningen?
- Hur beskriver ungdomarna tiden på institution ett år efter utskrivning? Fick de den hjälp de önskade? Vad var bra, vilken kritik finns?

2. Metod

I denna rapport redovisas intervjuer med ungdomar utskrivna från SiS behandlingsavdelningar, avslutade behandlingsärenden, under år 2007 med en vårdtid på minst två veckor. Intervjuerna genomfördes vid inskrivning samt cirka ett år efter utskrivning (under år 2008).

ADAD

ADAD är en strukturerad intervju som utvecklades i USA i slutet av 1980-talet (Friedman & Utada, 1989). ADAD omfattar olika livsområden: fysisk hälsa, skola, arbete/sysselsättning, fritid och kamrater, familjeförhållanden, psykisk hälsa, kriminalitet, alkohol och narkotika. Varje livsområde består av ett antal frågor om den unges faktiska situation. Därutöver skattar den unge hur oroad eller bekymrad han/hon är över problem inom respektive område samt hur viktigt det är att få hjälp. Slutligen gör intervjuaren en sammanfattande skattning av den unges behandlingsbehov. Den amerikanska originalversionen av ADAD har översatts och anpassats till svenska förhållanden av SiS i slutet av 1990-talet (Söderholm Carpelan, Hermodsson & Öberg, 1997).

ADAD riktar sig till unga människor med social problematik och kan användas som underlag i utredningsarbete och vid behandlingsplanering, men också som ett utvärderingsinstrument (för mer information om ADAD, se Söderholm Carpelan & Hermodsson, 2004).

Sedan 1997 genomför SiS ADAD-intervju i samband med inskrivning och sedan 1999 genomförs en intervju i samband utskrivning från SiS. Under 2002 påbörjades arbetet med att följa upp och intervju ungdomar ett år efter utskrivning från behandlingsavdelning.

I denna rapport ingår data från inskrivnings- och uppföljningsintervjuer.

Datainsamling

Data insamlades med ADAD, vid inskrivning och ett år efter utskrivning. ADAD inskrivningsintervju ger information om den unges aktuella situation och problematik inom olika livsområden vid inskrivningstillfället. Intervjun inkluderar placeringsuppgifter och behandlingshistorik. Ungdomen underrättas om att intervjun kommer att användas i institutionens behandlingsarbete samt informeras om uppföljningsintervjun. Inskrivningsintervjuerna genomfördes under perioden 2003–2007.

Vid uppföljningsintervjun ställs ett antal av frågorna från inskrivningsintervjun. Detta för att kunna jämföra problematiken inom olika livsområden vid inskrivning

och ett år efter utskrivning. Uppföljningsintervjun inkluderar också frågor om den unges sociala situation vid uppföljningstillfället och dennes upplevelse av institutionsvistelsen. Uppföljningsintervjuerna genomfördes under 2008.

Intervjuerna genomfördes och registrerades av personal som genomgått utbildning i användningen av ADAD. Inskrivningsintervjun ägde rum på respektive institution. Uppföljningsintervjuerna ägde rum i olika miljöer: hemma hos den unge, i föräldrahemmet, i offentliga lokaler som caféer eller bibliotek osv.

Intervjumaterialet sammanställdes centralt inom SiS och kontrollerades mot SiS klientadministrativa system (KIA) för att säkerställa att endast avslutade behandlingsärenden från den aktuella tidsperioden med en vistelse på behandlingsavdelning om minst 14 dagar ingick. Därefter identifierades vilka ungdomar som var intervjuade med ADAD i samband med inskrivningen vid institutionen. Endast ungdomar med en inskrivningsintervju följs upp och intervjuas ett år efter utskrivning.

Population

Sammanlagt avslutades 440 behandlingsärenden under 2007 där den unge varit inskriven minst 14 dagar. Av dessa är 309 ungdomar intervjuade med ADAD vid inskrivningen. Av dessa finns uppföljningsdata för 214 ungdomar (69 procent) medan det för övriga 95 endast finns inskrivningsdata. De ungdomarna med både ADAD inskrivnings- och uppföljningsintervju utgör denna rapportens uppföljningsgrupp (n=214).

Bortfall

Av 440 avslutande behandlingsärenden saknar 131 stycken inskrivningsintervju. Förklaringar till varför ingen inskrivningsintervju genomfördes är bland annat att den unge inte ville bli intervjuad, bristande rutiner på institutionen eller att ingen intervju genomfördes på grund av språksvårigheter. Över hälften av fallen saknar emellertid helt bortfallsinformation om varför den unge inte intervjuades vid inskrivningen.

Tabell 1 visar bakgrundsdata för studiens uppföljningsgrupp och för ungdomar med endast inskrivningsintervju. Som framgår finns inga stora skillnader mellan grupperna. Andelen flickor är omkring en tredjedel och den genomsnittliga vårdtiden är knappt ett år. Inom respektive grupp finns det en stor variation avseende vårdtidens längd, från några veckor till några år. De ungdomar som följdes upp har i genomsnitt en något längre vårdtid medan en något högre andel av ungdomarna med endast inskrivningsintervju har utländsk bakgrund. De skillnader som finns mellan grupperna är emellertid inte i något fall statistiskt säkerställda.

TABELL 1 INSKRIVNINGSGRUPPENS INFORMATION FÖR UNGDOMAR MED ENDAST INSKRIVNINGSGRUPP OCH STUDIENS UPPFÖLJNINGSGRUPP

	Endast inskrivning (n=95)	Uppföljningsgrupp (n=214)
Kön, pojke/flicka, %	73/27	69/31
Ålder vid inskrivning, år	16.5	16.2
Ålder vid utskrivning, år	17.4	17.3
Ålder vid uppföljning	–	18.2
Vårdtid, antal dagar, medel	340	361
Utländsk bakgrund*, %	41	34
Tidigare intagen på institution, %	35	31
Ålder första gången fast för brott, år	12.7	12.3
Placeringsorsak, kriminalitet, %	57	52
Placeringsorsak, missbruk, %	47	42

* utländsk bakgrund: båda föräldrarna är födda utomlands

Det finns två huvudsakliga orsaker till varför den unge inte följts upp. Den första är att ungdomen helt enkelt inte vill bli intervjuad (48 procent). Den andra huvudorsaken är att institutionen inte lyckats etablera någon kontakt med den unge för att genomföra uppföljningsintervjun. Det handlar om att man inte lyckas lokalisera var ungdomen befinner sig (åtta procent) eller att den unge inte besvarar brev och andra försök till kontakt (10 procent). Det förekommer även att den unge har sagt ja till uppföljningsintervju men sedan ställt in upprepade gånger (13 procent).

Redovisning av resultat

Rapporten är deskriptiv. I förekommande fall redovisas resultat för olika grupper, pojkar/flickor, yngre/äldre. Yngre innefattar ungdomar 17 år eller yngre (m=16.0 år) vid tidpunkten för utskrivning och äldre avser ungdomar 18 år eller äldre (m=18.8 år). Vid uppföljningstillfället var medelåldern 16.9 år för den yngre gruppen och 19.7 år för den äldre. En uppdelning i undergrupper som består av få individer gör dock resultaten mer osäkra och svårtolkade. I grupper med små baser blir den procentuella andelen stor även om antalet faktiska individer är få. Det är viktigt att ha detta i åtanke vid genomläsning av rapporten.

Datakvalitet och representativitet

ADAD intervjuformulär är strukturerat med nästan enbart fasta svarsalternativ. Vid båda mättidpunkterna genomfördes intervjuerna av personal som genomgått utbildning i användningen av ADAD-instrumentet. Det skapar förutsättningar till en standardiserad intervjuproceduren vilket förstärker tillförlitligheten i datamaterialet och minskar möjligheten att systematiska fel påverkar resultatet.

ADAD intervjuformulär innehåller en del frågor där ungdomarna anger hur deras livssituation ser ut, missbruk eller antal brott de begått under en viss tidsperiod, exempelvis under året innan inskrivning respektive under året efter utskrivning. Retrospektiva uppgifter innehåller oftast en viss osäkerhet på grund av glömskeeffekten. Social önskvärdhet kan också ha betydelse vid självrapporterade data, särskilt om frågorna berör känsliga områden. För att minimera andelen oriktiga svar instrueras ungdomarna vid intervjutillfället att hellre avstå från att svara än att ge felaktiga svar. Intervjuaren ska avbryta intervjun om den unge, trots påpekanden, fortsätter att besvara frågor på ett sätt som inte verkar sanningsenligt.

Det finns inget som tyder på att ungdomarna medvetet förvrängt sina svar. I slutet av varje avsnitt gör intervjuaren en bedömning av tillförlitligheten i den unges uppgifter. Som mest bedömdes knappt sju procent av svaren i ett avsnitt (brottslighet) vid inskrivningsintervjun som förvrängda (motsvarande andel vid uppföljningsintervjun var drygt två procent).

Intervjuarna använder ett särskilt inmatningsprogram för överföring av intervjun till datormedia. Inmatningsprogrammet har kontrollfunktioner som inte tillåter inmatning av värden som ligger utanför en frågas svarsalternativ. Det minimerar inmatning av uppenbart felaktiga värden. Tidigare kontroller av inmatningen har pekat på ett fåtal felaktigheter. En kontroll av 1997 års inskrivningsmaterial visade i genomsnitt på 4.6 procent fel och sex korrigeringar av 660 värden per formulär.

3. Resultat

Resultatkapitlet består av två avsnitt. I det första (avsnitt 3.1) redovisas förändringar över tid, mellan inskrivningstillfället och uppföljningen, avseende kriminalitet samt användning av alkohol och narkotika. I nästa avsnitt (3.2) redovisas hur ungdomarna ett år efter utskrivning kommenterar tiden på institution.

3.1 Förändring över tid

Nedan följer en redovisning av ungdomarnas brottslighet och missbruk tiden före inskrivning på institution och ett år efter utskrivning. Totalt består populationen av 214 ungdomar. Först redovisas området kriminalitet och därefter området droganvändning. Varje område avslutas med en sammanfattning.

3.1.1 Kriminalitet

Generellt har ungdomarnas brottslighet minskat vid uppföljningstillfället. Andelen ungdomar som spenderar sin fritid med vänner som begår brott, tillhör ett kriminellt gäng eller ägnar sig åt brottsliga handlingar¹ har minskat relaterat till inskrivningstillfället, och den största minskning ses bland pojkarna (se tabellbilaga 6.1 och 6.2). Andelen ungdomar som uppger att de har vänner som har problem med polisen är emellertid i princip oförändrad vid uppföljningstillfället, drygt hälften av flickorna och knappt tre fjärdedelar av pojkarna. En tredjedel av pojkarna och en tiondel av flickorna uppger att de har suttit häktade efter utskrivning från institutionen. En liten grupp ungdomar är villkorligt frigivna eller under övervakning vid uppföljningstillfället (två procent av flickorna och 12 procent av pojkarna).

Vid inskrivnings- och uppföljningstillfället får ungdomarna ange hur många brott de har begått året innan inskrivning respektive året efter utskrivning. Som framgår av tabell 2 har andelen ungdomar som inte begår brott ökat med 24 procentenheter vid uppföljningstillfället. Vid båda mätperiodtillfällena begår pojkar i större omfattning än flickor många brott (fyra brott eller mer).

¹ Frågan i ADAD lyder: Hur många gånger, av de senaste 30 dagarna har du varit inblandad i brottsliga handlingar (medräkna ej eget narkotikabruk)?

TABELL 2 ANTAL BROTT ÅRET INNAN INSKRIVNING RESPEKTIVE ETT ÅR EFTER UTSKRIVNING.
PROCENT (N=214; FLICKOR N=66, POJKAR N=148)

	Inskrivning			Uppföljning		
	Totalt	Flickor	Pojkar	Totalt	Flickor	Pojkar
Inga brott	14	26	9	38	50	32
1 brott	9	11	7	9	9	9
2–3 brott	11	15	10	11	14	10
4–10 brott	18	10	21	13	7	16
Över 10 brott	48	38	53	29	20	33
Summa, %	100	100	100	100	100	100

Av de ungdomar som begick 10 brott eller mer vid inskrivning är det 72 procent som även begår brott vid uppföljningstillfället och av de ungdomar som uppgav att de inte begick några brott tiden innan inskrivning uppger hälften att de har begått något brott vid uppföljningstillfället (se tabellbilaga 6.3).

Typ av brott

Vid inskrivnings- och uppföljningstillfället får ungdomarna lista olika brott som de har varit inblandade i. I denna rapport har de olika brotten kategoriserats enligt följande: *trafikbrott* (inklusive rattonykterhet), *narkotikabrott*², *tillgreppsbrott* (bilstöld, stöld/inbrott, häleri), *vapeninnehav*, *våldsbrott* (rån, hot/våld mot tjänsteman, misshandel, våldtäkt, mordbrand, dråp/mord) och *övriga brott* (graffiti, snatteri, förargelseväckande beteende eller skadegörelse).

Som framgår av tabell 3 är ungdomarna allvarligt kriminellt belastade vid inskrivningstillfället. Sex av tio ungdomar har begått något *tillgreppsbrott* och ännu fler, sju av tio, har begått *våldsbrott* respektive brott som kategoriseras som *övriga brott*. Oavsett brottskategori är pojkar mer aktiva än flickor. Ett år efter utskrivning har emellertid

TABELL 3 BROTT BEGÅNGNA INNAN INSKRIVNING RESPEKTIVE ETT ÅR EFTER UTSKRIVNING.
PROCENT (N=214; FLICKOR N=66, POJKAR N=148)

	Inskrivning			Uppföljning		
	Totalt	Flickor	Pojkar	Totalt	Flickor	Pojkar
Trafikbrott	46	23	56	29	12	37
Narkotikabrott	24	14	28	21	12	25
Tillgreppsbrott	61	41	70	28	14	34
Vapeninnehav	41	24	49	19	9	24
Våldsbrott	70	50	78	39	32	43
Övriga brott	70	65	78	33	29	35

² Innehav av narkotika ingår inte.

den självrapporterade brottsaktiviteten minskat avsevärt i alla kategorier förutom vid *narkotikabrott* där andelen i stort sett är densamma vid både mättillfällena. Andel ungdomar som begått *tillgreppsbrott* eller *vapeninnehav* har halverats sedan inskrivningen. Andelen pojkar som har begått *våldsbrott* har minskat från fyra av fem till två av fem vid tidpunkten för uppföljning. Motsvarande minskning för flickor är från hälften till en tredjedel. Trots en betydande minskning av brottsaktivitet har flertalet ungdomar begått nya brott året efter utskrivning. Exempelvis har en tredjedel begått *trafikbrott* och två femtedelar *våldsbrott*, tabell 3.

Kriminell – våldskriminell

För att ge en mer överskådlig bild av ungdomarnas brottsbeteende vid de två intervju-tillfällena konstrueras två kategorier, *kriminell* och *våldskriminell*. Ungdomar som kategoriseras som *kriminella* har begått brott som graffiti, snatteri, narkotikabrott, förargelseväckande beteende, rattonykterhet, trafikbrott, bilstöld, skadegörelse, stöld/inbrott, häleri samt vapeninnehav. Ungdomar som kategoriseras som *våldskriminella* ska förutom de brott som ingår i kategorin *kriminella* även ha begått brott som rån, hot/våld mot tjänsteman, misshandel, våldtäkt, mordbrand eller dråp/mord.

Tiden före inskrivning på institution ingår huvudparten av ungdomarna i kategorin *våldskriminell*, 70 procent, medan en betydligt mindre andel faller under kategorin *kriminell*, 16 procent, tabell 4. Det är särskilt tydligt när det gäller pojkar. Åtta av tio pojkar är *våldskriminella* medan andelen *kriminella* är i paritet med andelen pojkar som inte begår brott. Ungdomar som vid inskrivningen uppger att de begått våldsbrott har i stor utsträckning också begått andra typer av brott.

Ett år efter utskrivning från institutionen har den procentuella andelen ungdomar som inte begår brott mer än fördubblats, samtidigt som andelen våldskriminella minskat betydligt. Kategorin *kriminella* har däremot ökat något, och då för pojkar. Även om ungdomarnas brottsaktivitet markant minskat och färre begår våldsbrott vid uppföljningen så kvarstår till stor del ungdomarnas *kriminella* beteende. Ett år efter utskrivning begår två tredjedelar av pojkarna och hälften av flickorna brott. Vid båda tidpunkterna är pojkar mer brottsaktiva än flickor. Noterbart är att vid uppföljningstillfället är yngre ungdomar (–17 år) i större utsträckning än äldre ungdomar (18 år–) *våldskriminella*, till skillnad från inskrivningstillfället.

TABELL 4 KRIMINALITET VID INSKRIVNING, RESPEKTIVE UPPFÖLJNING, KÖN OCH ÅLDERSKATEGORIER. PROCENT (N=214; KÖN: FLICKOR N=66, POJKAR N=148; ÅLDER: ≤17 ÅR N=120, ≥18 ÅR N=94)

	Inskrivning					Uppföljning				
	Kön		Ålder			Kön		Ålder		
	Totalt	Flickor	Pojkar	≤17 år	≥18 år	Totalt	Flickor	Pojkar	≤17 år	≥18 år
Ej kriminell	14	26	9	14	15	38	50	32	34	42
Kriminell	16	24	13	18	13	23	18	25	21	26
Våldskriminell	70	50	78	68	72	39	32	43	45	32
Summa, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Förändring i ungdomarnas brottsbeetende ett år efter utskrivning från institutionen

Som framgår av tabell 5 uppger 35 procent av de ungdomar som var brottsaktiva vid inskrivningstillfället att de inte begår några brott vid uppföljningstillfället. En femtedel har en dämpad kriminalitet vilket innebär att ungdomen begår brott men inte längre våldsbrott, medan sex procent uppger det motsatta, en tyngre kriminalitet, det vill säga att de först efter utskrivning börjat begå våldsbrott. Två femtedelar av ungdomarna som begick brott vid inskrivningen har en oförändrad kriminalitet ett år efter utskrivning från institution.

Hälften av flickorna uppger att de slutat begå brott medan hälften av pojkar uppger en oförändrad eller tyngre kriminalitet. Sett till ålder är det främst de yngre ungdomarna som uppger en oförändrad eller tyngre kriminalitet vid uppföljningstillfället, tabell 5.

TABELL 5 KRIMINALITET VID TIDPUNKTEN FÖR UPPFÖLJNING HOS UNGDOMAR SOM VAR BROTTSAKTIVA VID INSKRIVNINGSTILLFÄLLET.

PROCENT (N=183; KÖN: FLICKOR N=49, POJKAR N=134; ÅLDER: ≤17 ÅR N=103, ≥18 ÅR N=80)

Brottsutveckling	Totalt	Kön		Ålder	
		Flickor	Pojkar	≤17 år	≥18 år
Ingen kriminalitet	35	49	30	30	41
Dämpad kriminalitet	20	12	23	16	25
Oförändrad kriminalitet	39	33	41	45	31
Tyngre kriminalitet	6	6	6	9	3
Summa, %	100	100	100	100	100

Av de ungdomar som inte begått något brott vid inskrivningstillfället har drygt hälften (17 ungdomar) inte heller begått något brott ett år efter utskrivning medan övriga uppger att de fallit ut i brottslighet. De ungdomar som kategoriseras som *kriminella* vid inskrivning, är den grupp som är mest föränderlig, 53 procent har slutat begå brott och 32 procent är tyngre brottsbelastade vid uppföljningstillfället. Av de ungdomar som kategoriseras som *våldskriminella* vid inskrivning har drygt en tredjedel slutat begå brott vid uppföljningstillfället samtidigt som 44 procent alltså är våldskriminella, tabell 6.

TABELL 6 BROTTSLIGHET VID INSKRIVNING OCH VID UPPFÖLJNING. PROCENT

Vid inskrivning	Ej kriminell	Vid uppföljning		Summa, %
		Kriminell	Våldskriminell	
Ej kriminell (n=31)	55	22	23	100
Kriminell (n=34)	53	15	32	100
Våldskriminell (n=149)	31	25	44	100

Sammanfattning kriminalitet

Vid inskrivning på SiS ungdomshem är ungdomarna allt som oftast allvarligt kriminellt belastade då huvudparten kategoriseras som våldskriminella. Vid uppföljningstillfället har dock ungdomarnas brottslighet avtagit. Den procentuella andelen ungdomar som tillhör kriminella gäng och spenderar sin fritid med vänner som begår brott har minskat vid uppföljningstillfället.

Andelen ungdomar som inte begått något brott har ökat från 14 procent vid inskrivningen till 38 procent vid uppföljningen, och ungdomar som är *våldskriminella* har minskat från 70 procent till 39 procent vid uppföljningstillfället. Av de ungdomar som var brottsaktiva vid inskrivning har var tredje inte begått något brott vid uppföljningstillfället och var femte har en dämpad kriminalitet. Flickor och äldre ungdomar uppger i större omfattning att de upphört att begå brott året efter utskrivning. Samtidigt visar resultatet att ungdomarnas problematik till stor del kvarstår. Flertalet har begått ett eller flera brott sedan utskrivningen och två av fem har begått våldsbrott. Majoriteten (72 procent) av de ungdomar som begick många brott (10 brott eller mer) tiden före inskrivning är brottsaktiva också vid uppföljningstillfället.

Vid båda mättillfällena begår pojkar i större omfattning än flickor brott. Pojkar anger att de till antal har begått fler brott och vid både mättillfällena är en större andel pojkar än flickor kriminella respektive våldskriminella.

3.1.2 Droganvändning

Alkohol

Andelen ungdomar som uppger att de sällan eller aldrig dricker alkohol har minskat vid uppföljningstillfället jämfört med inskrivningstillfället medan andelen som dricker alkohol en till fyra gånger i månaden har ökat. Denna förändring syns för både flickor och pojkar. Andelen ungdomar som dricker alkohol flera gånger per vecka är oförändrad mellan de två intervju tidpunkterna, tabell 7.

TABELL 7 ALKOHOLKONSUMTION EN TYPISK MÅNAD VID INSKRIVNINGS- (T1) OCH UPPFÖLJNINGSTILLFÄLLET (T2).
PROCENT (T1: N=174; FLICKOR N=57, POJKAR N=117; T2: N=185, FLICKOR N=59, POJKAR N=126)

	Inskrivning			Uppföljning		
	Totalt	Flickor	Pojkar	Totalt	Flickor	Pojkar
Sällan eller aldrig	22	30	17	16	22	13
1–4ggr/mån	56	52	58	63	61	64
2ggr/veckan el oftare	22	18	25	21	17	23
Summa, %	100	100	100	100	100	100

Närmare hälften av ungdomarna uppger att de inte varit berusade någon gång månaden före uppföljningsintervjun. Det är främst de äldre ungdomarna som har varit berusade den närmsta tiden före uppföljningstillfället (bilagetabell 6.4).

Hälften av ungdomarna har behållit sådan alkoholkonsumtion de hade vid inskrivningen. Det vill säga att de konsumerar alkohol lika frekvent vid båda mättillfällena. Den grupp ungdomar som har en mer frekvent alkoholkonsumtion vid uppföljningen är lika stor som den grupp som dricker alkohol mindre frekvent. Denna tendens ses oberoende av kön eller ålder, tabell 8.

TABELL 8 ALKOHOLANVÄNDNING VID UPPFÖLJNING JÄMFÖRT MED INSKRIVNING. PROCENT (N=157; KÖN: FLICKOR N=51, POJKAR N=106; ÅLDER: ≤17 ÅR N=82, ≥18 ÅR N=75)

	Totalt	Kön		Ålder	
		Flickor	Pojkar	≤17 år	≥18 år
Använder alkohol i mindre omfattning	24	25	22	22	25
Använder alkohol i oförändrad omfattning	51	46	54	50	52
Använder alkohol i ökad omfattning	25	29	24	28	23
Summa, %	100	100	100	100	100

Av de ungdomar som vid inskrivningen uppgav att de sällan eller aldrig drack alkohol har tre fjärdedelar ökat sin konsumtion vid uppföljningen, vanligtvis till att dricka någon gång per månad. På motsvarande sätt uppger tre fjärdedelar av de ungdomar som vid inskrivningen drack alkohol flera gånger per vecka att de minskat sin konsumtion, i de flesta fall till att dricka alkohol någon gång per månad. Av de ungdomar som vid inskrivningstillfället drack alkohol några gånger per månad har två tredjedelar samma dryckesmönster vid uppföljningstillfället, tabell 9.

TABELL 9 BRUK AV ALKOHOL VID INSKRIVNINGS- OCH VID UPPFÖLJNINGSTILLFÄLLET. PROCENT

Inskrivning	Sällan eller aldrig	Uppföljning		Summa, %
		1–4 ggr/mån	2 ggr/veckan eller oftare	
Sällan eller aldrig (n=30)	27	53	20	100
1–4 ggr/mån (n=90)	11	69	20	100
2 ggr/veckan eller oftare (n=37)	5	68	27	100

Narkotika

Ett år efter utskrivning har andelen ungdomar som uppger att de inte använder droger ökat något och andelen som använder en till tre droger har minskat med 16 procentenheter. Samtidigt har emellertid andelen ungdomar som använder fler än fyra narkotiska preparat ökat, tabell 10.

TABELL 10 ANTAL NARKOTISKA PREPARAT VID INSKRIVNING RESPEKTIVE UPPFÖLJNING
PROCENT (N=214, FLICKA N=66, POJKAR N=148)

Antal droger	Inskrivning			Uppföljning		
	Totalt	Flickor	Pojkar	Totalt	Flickor	Pojkar
Ingen drog	37	33	39	44	42	44
1 drog	22	23	22	13	11	14
2–3 droger	20	21	19	13	18	10
4–5 droger	8	14	5	10	14	10
Fler än 5 droger	13	9	15	20	15	22
Summa, %	100	100	100	100	100	100

Typ av drog

Vid inskrivnings- och uppföljningstillfället får ungdomarna, på samma vis som de listar vilka brott de har begått, ange vilka droger de har använt innan inskrivning respektive efter utskrivning från institutionen. Som framgår av tabell 11 har ungdomarnas bruk av marijuana/hasch inte förändras nämnvärt mellan de två mätpe-

TABELL 11 ANVÄNT DROGER ÅRET INNAN INSKRIVNING RESPEKTIVE ÅRET EFTER UTSKRIVNING.
PROCENT (N=214; ÅLDER: ≤17 N=120, ≥18 ÅR N=94)

	Inskrivning			Uppföljning		
	Totalt	≤17 år	≥18 år	Totalt	≤17 år	≥18 år
Alkohol	84	79	89	88	86	92
Marijuana/Hasch	55	46	67	52	48	57
Amfetamin, ej injicerat	23	15	34	29	23	36
Amfetamin, injicerat	7	3	11	8	7	11
Heroin, ej injicerat	7	2	14	11	8	15
Heroin, injicerat	2	2	3	1	1	2
Kokain	15	9	22	24	18	33
LSD	7	4	10	16	13	20
Ecstasy	20	12	31	26	22	31
Värktabletter	19	17	22	19	16	23
Läkemedel	29	13	38	28	22	35
Lösningsmedel	20	18	22	20	18	21
Dopingpreparat	4	2	6	8	6	12
Andra droger	9	6	13	15	13	17

rioderna. Användandet av amfetamin och "partydrogerna" LSD och kokain har ökat något vid uppföljningstillfället medan ecstasy har ökat bland yngre ungdomar men inte bland äldre. Injicering av amfetamin och användande av heroin har ökat något bland yngre ungdomar. Bruket av dopingpreparat har fördubblats mellan de två mätperioderna. Ökningen syns för båda åldersgrupperna.

Droganvändning tiden före inskrivning och vid tiden för uppföljning

För att få en överskådlig bild avseende hur ungdomarnas missbruk har förändrats mellan de två mättillfällena skapades kategorierna *ej missbruk*, *missbruk* och *grovt missbruk*³. Kategorin *ej missbruk* innebär att ungdomen inte använder några droger över huvudtaget och *grovt missbruk* innefattar ungdomar som injicerar eller använder minst tre droger, eller använder någon drog 4–6 gånger i veckan. Kategorin *missbruk* är allt annat bruk mellan *ej missbruk* och *grovt missbruk*.

Andelen ungdomar som inte använder narkotika har ökat något vid tidpunkten för uppföljning, tabell 12. Det gäller för såväl flickor och pojkar som yngre och äldre ungdomar. Samtidigt har emellertid kategorin *grovt missbruk* ökat i ungefär samma omfattning. Ökningen är något mer tydlig när det gäller flickor. Mest markant är dock förändringen när det gäller kategorin *missbruk* som i det närmaste halverats ett år efter utskrivning, såväl totalt som för olika undergrupper. Det indikerar att de ungdomar som vid inskrivningen missbrukar narkotika tenderar att vara de som främst ändrat beteende, antingen har de slutat med droger eller också har missbruket eskalerat till ett grovt missbruk.

TABELL 12 MISSBRUK VID INSKRIVNING RESPEKTIVE UPPFÖLJNING, KÖN OCH ÅLDERSKATEGORIER.

PROCENT (N=214; KÖN: FLICKOR N=66, POJKAR N=148; ÅLDER: ≤17 ÅR N=120, ≥18 ÅR N=94)

	Inskrivning					Uppföljning				
	Totalt	Kön Flickor	Pojkar	Ålder ≤17 år	≥18 år	Totalt	Kön Flickor	Pojkar	Ålder ≤17 år	≥18 år
Ej missbruk	37	33	39	44	28	44	42	44	50	35
Missbruk	30	39	25	33	26	16	17	16	19	13
Grovt missbruk	33	27	36	23	46	40	41	40	31	52
Summa, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Som framgår av tabell 13 uppger en tredjedel av de ungdomar som använde narkotika vid inskrivningstillfället att de inte använder droger ett år efter utskrivning, medan över hälften har ett grovt missbruk. Vid uppföljningen framkommer ingen större skillnad mellan pojkar och flickor avseende grovt missbruk. Däremot uppger en större andel av flickorna att de slutat använda narkotika. Av de äldre ungdomarna uppger

³ Vid indelning i kategorierna missbruk och grovt missbruk exkluderades sniffning och alkohol.

TABELL 13 BRUK AV NARKOTIKA VID UPPFÖLJNING BLAND UNGDOMAR SOM ANVÄNDE NARKOTIKA VID INSKRIVNINGEN.

PROCENT (N=135; KÖN: FLICKOR N=44, POJKAR N=91; ÅLDER: ≤17 ÅR N=67, ≥18 ÅR N=68)

Bruk av narkotika vid uppföljning	Totalt	Kön		Ålder	
		Flickor	Pojkar	≤17 år	≥18 år
Ej missbruk	32	39	29	39	25
Missbruk	16	13	17	18	15
Grovt missbruk	52	48	54	43	60
Summa, %	100	100	100	100	100

tre av fem att de har ett grovt missbruk vid uppföljningen, motsvarande andel för de yngre är två av fem.

Majoriteten av de ungdomar som inte använde droger vid inskrivning använder inte heller droger vid uppföljningstillfället. En femtedel har emellertid ett grovt missbruk. Av de ungdomar som vid inskrivning innefattades av kategorin *missbruk* är det en lika stor andel som slutat använda droger som utvecklat ett grovt missbruk ett år efter utskrivning. Omkring två tredjedelar av ungdomarna med ett *grovt missbruk* vid inskrivning är kvar i ett grovt missbruk vid även vid uppföljningstillfället medan drygt en fjärdedel har slutat använda droger vid, tabell 14.

TABELL 14 BRUK AV NARKOTIKA VID INSKRIVNING OCH VID UPPFÖLJNING. PROCENT

Vid inskrivning	Vid uppföljning			Summa, %
	Ej missbruk	Missbruk	Grovt missbruk	
Ej missbruk (n=79)	63	17	20	100
Missbruk (n=64)	38	23	39	100
Grovt missbruk (n=71)	27	10	63	100

Av de relativt fåtal ungdomar som injicerade vid inskrivningstillfället är det en fjärdedel som fortfarande injicerar vid uppföljningstillfället (fem personer). Av de ungdomar som inte injicerade vid inskrivning men har börjat göra så vid uppföljningstillfället, står flickor för den större andelen. Det är dock ingen stor skillnad mellan könen, åtta procent av flickorna (fem flickor) jämfört med sex procent av pojkarna (åtta pojkar).

Sammanfattning alkohol och narkotika

Resultatet indikerar att ungdomarna dricker alkohol mer regelbundet vid uppföljningstillfället relaterat till tidpunkten för inskrivning. Pojkar dricker alkohol mer frekvent än flickor vid båda mättillfällena.

Gällande ungdomarnas narkotikabruk har andelen ungdomar som anger att de inte använder droger ökat något vid uppföljningstillfället jämfört med inskrivningstillfället. Samtidigt uppger emellertid ungdomarna att de i större omfattning blandar och använder flera olika droger. Ett år efter utskrivning har andelen ungdomar som använder en till tre olika droger minskat och andel som anger att de använder minst fem olika droger har ökat.

Vid en jämförelse av ungdomarnas intag av enskilda narkotiska preparat vid inskrivning respektive uppföljning framkommer att användandet av marijuana/hasch är oförändrat medan droger som kokain, LSD, amfetamin och ecstasy har ökat. Vid de båda mättillfällena är det en större andel av de äldre ungdomarna som anger att de har använt någon eller några narkotiska preparat. Yngre ungdomar har emellertid ökat sitt intag av amfetamin (injicerat) och av heroin (icke injicerat) i större utsträckning än äldre ungdomar.

Majoriteten av ungdomarna som uppgav att de inte använde droger vid inskrivning har inte heller börjat använda droger vid uppföljningstillfället. En femtedel har dock fallit ut i grovt missbruk. Av de ungdomar som hade ett *missbruk* vid inskrivning är det lika stor andel som har slutat använda narkotika som det är ungdomar som har hamnat i ett *grovt missbruk*. Av de ungdomar som hade ett *grovt missbruk* vid inskrivning är 63 procent kvar i sitt missbruk. Drygt en fjärdedel har dock slutat använda droger vid uppföljningstillfället.

3.2 Tiden på institution – ett år efter utskrivning

Ett år efter utskrivningen uppger omkring sju av tio ungdomar att de trivdes ganska mycket eller mycket på avdelningen och att de inte var mobbade av andra ungdomar, tabell 15. När det gäller inflytande och möjlighet att påverka den egna vården anser två tredjedelar av ungdomarna att de i ganska eller mycket stor utsträckning kom till tals om sin vård. En lika stor andel anser att personalen i ganska eller mycket stor utsträckning förstod vad de ville ha hjälp med, medan något fler upplever att personalen tog sig tid när ungdomen behövde prata.

Ett år efter utskrivning anser drygt hälften av ungdomarna att de i ganska eller mycket stor utsträckning fick hjälp med de problem de verkligen behövde ha hjälp med under tiden på institutionen, och tre av fem anser att det var bra för dem själva att de var på institution, tabell 3.2.1.

Det finns emellertid ungdomar som inte alls eller endast i begränsad omfattning hade möjlighet att påverka och ha inflytande över den egna vården. En av fem ung-

TABELL 15 UNGDOMARNAS UPPLEVELSE AV TIDEN PÅ INSTITUTION ETT ÅR EFTER UTSKRIVNING.
PROCENT

	Trivdes på rum (n=211)	Trivdes på avdelning (n=212)	Mobbad av andra ungdomar (n=212)	Kom till tals om din vård (n=210)	Personal förstod vad du ville ha hjälp med (n=211)	Personal tog sig tid att prata (n=211)	Fick hjälp med det du verkligen behövde (n=211)	Bra för dig att vara där (n=211)
Inte alls	19	14	76	19	22	13	24	25
Lite	16	16	15	16	17	14	22	18
Ganska	33	42	6	34	35	35	23	17
Mycket	32	28	3	31	26	38	31	40
Total, %	100	100	100	100	100	100	100	100

domar uttrycker att personalen inte alls förstod vad de ville ha hjälp med och att de själva inte alls kom till tals om sin vård, medan en fjärdedel anser att de inte alls fick hjälp med de problem de behövde ha hjälp med. En av tio ungdomar uppger att de var ganska eller mycket mobbade under tiden på institution.

Pojkar uppger i högre grad än flickor att de trivdes på avdelningen. Pojkar anser även i högre grad att personalen tog sig tid att prata, och att de fick hjälp med det de verkligen ville.

Ungdomarnas kommentarer om tiden på institution

I samband med uppföljningsintervjun har ungdomarna möjlighet att kommentera tiden på institution och hur de själva ser på sin tillvaro ett år efter utskrivning. I nedanstående redovisning relaterar ej kriminell, kriminella och våldskriminella (för definition, se sidan 19) till den unges brottslighet vid tidpunkten för uppföljningsintervjun.

På frågan hur det gått sedan utskrivningen svarar ungdomarna till övervägande del att det gått bra. Ofta är kommentarer kortfattade, vissa är tydligt definitiva ("skitbra", "bra, kanon", "förbannat bra" etc.) medan andra är mer försiktiga ("bättre å bättre", "sådär", "mitt emellan" etc.).

"Bra, frisörutbildning, går körkortsutbildning, har pojkvän." (ej kriminell)

"Riktigt bra ordning på livet, jag har ett eget boende, ser annorlunda på saker idag." (ej kriminell)

"Bra – bättre kompisar, familjerelationer har blivit bättre. Jag får mer hjälp idag av lärare och gör mina läxor." (kriminell)

"Bra, jag har arbete, flickvän, lägenhet, bättre ekonomi." (våldskriminell)

Av de ungdomar som uttryckligen uppger att det gått direkt "dåligt" har det absoluta flertalet begått ett eller flera brott sedan utskrivningen (dvs tillhör kategorin kriminell respektive våldskriminell).

"Fram till det att jag blev gripen gick det ganska bra. Har begått brott för att få råd med droger." (kriminell)

"Åt helvete! Jag hade en drömvärld som jag hade sett positivt till utskrivningen. Familjen var inte stabil när jag kom hem. Problem efter skilsmässan och morfar som avlidit. Körde slut på mig själv. Ingen att prata med." (kriminell)

"Det gick bra i början, sedan rasade allting. När barnets mor stack med barnet började jag missbruka igen och gick inte till jobbet." (våldskriminell)

"Åt helvete, pundar mer, kriminell, tyngre droger." (våldskriminell)

Betecknande är att ungdomarnas reflektioner över hur det gått sedan utskrivningen ofta har ett processperspektiv. De relaterar till "förr" (oftast tiden direkt efter utskrivningen) i jämförelse med hur det är "nu" (tidpunkten för uppföljningsintervjun). Särskilt ungdomar som inte begått något brott sedan utskrivningen uttrycker att den egna livssituationen utvecklats positivt, men även ungdomar som har begått brott vid tidpunkten för uppföljningsintervjun upplever att utvecklingen går åt rätt håll. Det kan handla om att den unge återföll i kriminalitet en kort tid efter utskrivning men har därefter helt eller nästan helt slutat begå brott.

"Förutom en liten svacka har det gått väldigt bra." (ej kriminell)

"Nu går det bra men så var det inte vid utskrivningen." (kriminell)

"Det har gått rätt bra med kriminalitet och droger, har knappt förekommit." (kriminell)

"Det går bra nu, först ner och sedan upp igen! Riktigt illa första tiden....." (våldskriminell)

Att den unge uppger att det "gått bra" innebär med andra ord inte nödvändigtvis att han/hon helt har upphört att begå brott eller använda droger. Istället kan det handla om att den unge själv upplever en positiv utveckling och uppfattar sig ha andra förutsättningar eller handlingsätt att påverka sin livssituation. På frågan om något förändrats på grund av institutionsvistelsen är det vanligt att ungdomarna uttrycker sig i termer som "kommit till insikt", "mitt tankesätt", "mognat". En del ungdomar anser att hela deras liv förändrats och att de inte längre är helt utanför samhället, medan andra menar att de sköter sig bättre och "blivit tråkigare och lugnare". Att kunna behärska sig och hantera sitt humör är något som återkommer i ungdomarnas kommentarer.

"Min syn på livet har förändrats till det bättre." (ej kriminell)

"Mitt sätt att tänka, det har förändrat hela mitt liv, kan kontrollera min ilska." (kriminell)

"Jag är lugnare, blir inte lika lätt arg och är bättre på att prata med folk." (våldskriminell)

Ungdomarnas kommentarer om vad de fick hjälp med på institutionen handlar ofta om att de fick hjälp med att förstå sin problematik och det egna hjälpbehovet. Det är inte alltid som den unge närmare preciserar vad han/hon fick hjälp med utan ofta beskrivs den hjälp man fick i relativt allmänna ordalag, som att få självinsikt, våga prata om sina problem, lära känna sig själv och känna framtidstro.

"Att hitta tillbaka till ett liv, lära känna mig själv, ta hand om mina problem, självkänsla." (ej kriminell)

"Jag fattar inte vad jag fick hjälp med egentligen, men det var första gången jag trivdes på ett behandlingshem och inte ville rymma. De litade på mig." (kriminell)

"De fick mig att inse att jag inte kunde fortsätta som jag gjorde." (kriminell)

"Hjälp med att se ljusare på livet, vara den jag är, kunna prata om känslor." (våldskriminell)

"Mitt beteende, konsekvenser av mitt handlande." (våldskriminell)

I de fall ungdomarna konkretiserar vad de fick hjälp med så refererar de främst till ART (Aggression Replacement Training⁴), men även skolverksamheten och möjligheten till praktisk utbildning återkommer i ungdomarnas kommentarer.

"Fick hjälp med att kontrollera min ilska, moralträningen, att tänka efter." (ej kriminell)

"Skolan, lärarna, möjlighet att studera ensam, inte i grupp." (ej kriminell)

"Jag lärde mig mycket av ART, moral, socialt umgänge, att förstå sig själv." (kriminell)

"Jag fick hjälp att plugga upp kärnämnen och hjälp med arbete efter utskrivningen." (kriminell)

"ART hjälpte mig mycket, lärde att behärska mig." (våldskriminell)

"Utbildningen – jag gick färdigt 9:an och sen svetskursen." (våldskriminell)

Inte alla ungdomar anser emellertid att de fick hjälp på institutionen. En del anser att tiden på institution endast var förvaring utan någon som helst behandling medan andra menar att de inte var i behov av någon hjälp. Det förekommer även att ungdomen själv uppger att han/hon inte ville ha någon hjälp.

"Jag vet inte varför jag var där, jag fick ingen direkt hjälp, jag behövde ingen hjälp." (ej kriminell)

"Jag blev inte hjälpt så mycket, men tiden gjorde att jag kom på andra tankar." (ej kriminell)

"Det fanns hjälp men jag ville inte ha den." (kriminell)

⁴ ART är ett multimodalt program som används för att förebygga och bromsa utveckling av våld och aggressivitet hos ungdomar. Se vidare Goldstein, Arnold P; Glick, Barry; Gibbs, John C (2000): ART Aggression Replacement Training, en multimodal metod för att ge aggressiva barn och ungdomar sociala alternativ. Aneby: KM-förlaget AB.

"Jag tycker inte jag fick hjälp med något." (våldskriminell)

"Det är inget som direkt poppar upp, jag lurade dem fast egentligen lurade jag mig själv." (våldskriminell)

Ungdomarnas kommentarer om det var något de inte fick hjälp med är ofta kortfattade och flertalet uppger att de inte kan komma på något. I de fall ungdomarna direkt uttrycker vad de inte fick hjälp med handlar det om missbruk eller problem inom familjen. Främst är det dock planeringen av tiden efter avslutad institutionsvård som ungdomarna är kritiska till. De hade velat vara mer delaktiga i förberedelsen inför utskrivningen och haft möjlighet att framföra egna önskemål, exempelvis hade man velat träna mer på att vistas i sin hemmiljö. Man vill veta hur tillvaron kommer att se ut efter utskrivning från institution, vad som planeras och hur de vid behov kan få hjälp och stöd.

"Jag fick inte möjlighet att träna på att åka hem och vistas med min mammas nye man, dålig utslussning." (ej kriminell)

"Jag hade behövt träna på att vara ute själv, stannade upp i utvecklingen." (ej kriminell)

"Det fanns ingen ordentlig plan för hur det skulle se ut för mig på hemmaplan." (kriminell)

"Jag hade behövt mer information om var jag hade kunnat få hjälp utanför institutionen. Jag hade velat ha fortsatt kontakt med institutionen efteråt så att någon fanns att stötta sig mot när dåliga vänner börjar rycka i en." (våldskriminell)

"Bättre eftervård hade varit bra." (våldskriminell)

När ungdomarna tillfrågas om det var något som var särskilt betydelsefullt på institutionen är det framförallt personalen som lyfts fram. I ungdomarnas kommentarer är det ofta några i personalgruppen, vanligtvis ungdomens kontaktpersoner, som den unge beskriver som särskilt betydelsefulla. Det är personal som den unge känt tillit till och förtroende för, och som fanns till hands som ett stöd under hela vistelsen. Här betonar ungdomarna att de blev lyssnade på och var delaktiga i den egna behandlingen men också att man gjorde saker tillsammans, på eller utanför institutionen. Relationen mellan ungdom och personal förstärktes genom gemensamma upplevelser och delade erfarenheter. Överlag anses stämningen mellan personal och ungdomar ha varit bra. Förutom personalen är det främst skolverksamheten som ungdomarna tar upp som särskilt betydelsefull.

"Kontaktperson-koällarna och när vi tände ljus i kyrkan för en vän." (ej kriminell)

"Jag kunde prata om allt med min kontaktperson." (ej kriminell)

"Skolan var väldigt bra, mycket bra anpassad till elevernas behov." (kriminell)

"Personal var som extra mammor och pappor." (kriminell)

"Mina två kontaktpersoner var jävligt bra. De var stränga men skämtsamma också. Jag har inget emot att de hör av sig." (våldskriminell)

"Man fick prata när man ville, det fanns alltid någon att prata med." (våldskriminell)

"Man blev lyssnad på. Dom brydde sig om en, man fick hjälp och stöttning." (våldskriminell).

Att vara placerad på institution innebär en kontrollerad fysisk miljö och begränsad handlingsfrihet för den enskilde. När ungdomarna kommenterar vad som var dåligt på institutionen är det just placeringen i sig som lyfts fram; att vara placerad hemifrån mot sin vilja, att dörrar och fönster är låsta, att det finns staket och grindar. Missnöjet gäller även regler och rutiner på avdelningen som kringgärdade den egna rörelsefriheten och möjligheten att fatta egna beslut, exempelvis om sovtider och telefon- och tv-tider och om att inte vara på varandras rum. Ungdomarna kommenterar även svårigheten att leva och bo tillsammans med personer som inte är självvalda. Stämningen inom ungdomsgruppen kunde periodvis vara spänd med förekomst av såväl hot, fysiskt våld som mobbing. Man ifrågasätter även varför ungdomar med varierande problematik och hjälpbehov placeras tillsammans.

"Att jag blev placerad tillsammans med ungdomar som hade så mycket mer problem än jag själv hade." (ej kriminell)

"När man blev arg och behövde gå ut och få luft så kunde man inte det. Man var ju inlåst." (kriminell)

"Telefonavgift och tv-regler, ingen musik på rummet, läggtider med ljussläckning." (våldskriminell)

"Jag satt ihop med drogmisbrukare." (våldskriminell)

Förutom kritiken mot själva regelverket finns missnöje mot hur personalen kommunicerade och praktiserade regler. Tillämpningen kunde upplevas som nyckfull. Ungdomarna menar att det ibland var svårt att veta vad som gällde och vad som förväntades av dem. Det kunde dels finnas skillnader i hur personal använde avdelningens regelverk, dels hur reglerna tillämpades på olika ungdomar. Samtidigt beskrivs personalen som auktoritär utan förmåga att vara flexibel och tänka själv när de hänvisade till regelverket och regler tillämpades lika för alla ungdomar. Parallellt anser ungdomarna att personalen emellanåt brast i sin kontroll och var för passiv i att upprätthålla trygghet och struktur. Det handlar exempelvis om att bättre förhindra att droger kom in på avdelningen eller avstyra konflikter mellan ungdomar.

"Personalen måste ha bättre koll på vad som kom in på avdelningen." (ej kriminell)

"Regler var ok men ofta inkonsekventa; i skolan fick vi inte tala med elever från andra avdelningar trots att vi var i samma rum." (kriminell)

"Viss personal hade dålig stil, var maktmissbrukare." (våldskriminell)

"Personalen höll inte koll på vissa elever, mobbing mot annan elev exempelvis." (våldskriminell)

"Reglerna användes olika, vi behandlades som barn." (våldskriminell)

"Personalen ska vara mer ute på avdelningen." (våldskriminell)

Sammanfattning om tiden på institution

Överlag uppger ungdomarna att det gått bra för dem efter utskrivning från institution. Endast ett fåtal uttrycker tydligt att det gått direkt dåligt. Att det gått bra betyder emellertid inte alltid att den unge helt upphört med kriminalitet eller missbruk. Istället relaterar den unge till perioden direkt efter utskrivning och ställer det i relation till hur tillvaron är vid tidpunkten för uppföljningsintervjun. I det perspektivet upplever många ungdomar att utvecklingen går åt rätt håll, med en gradvis positiv förändring.

På frågan vad de fick hjälp med på institutionen lyfter ungdomarna oftast fram ART och skolan. Minskad aggressivitet och förändrat tankesätt är två återkommande svar på frågan vad som förändrats till följd av institutionsvistelsen. Några exempel på vad ungdomarna efterfrågar är bättre övergång till tillvaron efter institution, mer hjälp med missbruksproblem och familjerelationer. Det bör poängteras att några ungdomar anser att de överhuvudtaget inte fick någon hjälp och att ingenting i deras livssituation har förändrats till det bättre efter institutionsplaceringen.

Kommentarerna visar att stämningen mellan personal och ungdomarna oftast var god, och ungdomarna anser att personalen fanns tillhands som stöd och att prata med. Relationen till personalen, och då särskilt till sina kontaktpersoner, lyfts fram som särskilt betydelsefull. Den kritik som framkommer handlar främst om att regler tillämpas inkonsekvent samt att personalen i högre grad ska vara ute på avdelningen och umgås med ungdomarna. Det förekommer emellertid att personalen beskrivs som översittare och maktmissbrukare, ofta handlar det då om enstaka personer.

4. Avslutande kommentarer

Syftet med denna studie var att beskriva ungdomarnas upplevelse av behandlingsplaceringen ett år efter utskrivning, och hur ungdomarnas situation avseende kriminalitet och narkotikaerfarenhet förändrats mellan utskrivning och uppföljning. Ambitionen har alltså inte varit att studera och utvärdera direkta effekter av institutionsplacering eller olika behandlingsmetoder. Det hade ställt helt andra krav på val av design och metod. Studien utgår uteslutande från ungdomarnas egna självrapporterade data.

Resultaten indikerar att ungdomarnas kriminalitet generellt har minskat vid uppföljningstillfället. Andelen ungdomar som inte är kriminella har ökat från en av tio till fyra av tio. Av tidigare kriminella ungdomar har en av tre slutat begå brott. Samtliga typer av brott rapporteras i mindre utsträckning vid uppföljningen, förutom narkotikabrott som rapporteras i lika omfattning. Andelen ungdomar som begår våldsbrott har minskat från 70 procent till 39 procent.

Trots en tydlig minskning av självrapporterad brottslighet kvarstår i hög grad ungdomarnas problematik. Över hälften av samtliga ungdomar har begått ett eller flera brott vid uppföljningen, och två av fem begår våldsbrott. Av de ungdomar som vid inskrivningen uppger många brott eller var våldskriminella har flertalet återfallit i kriminalitet. Pojkar begår fler och grövre brott än flickor.

Resultaten ligger i linje med tidigare studier (Nordqvist, 2005; Brå, 2003). Flera studier har visat att manligt kön, tidigare grov brottslighet och låg ålder vid första brottet ökar risken för återfall i brott (Långström, 2003; Kühnhorn, 2002; Andreassen, 2006). Ungdomarna i denna studie var i genomsnitt drygt tolv år första gången de åkte fast för ett brott.

Ungdomarnas alkoholkonsumtion har ökat något vid tidpunkten för uppföljningen. En förklaring till varför ungdomarna dricker mer alkohol ett år efter utskrivning från institution kan vara att de har blivit äldre, och äldre ungdomar dricker generellt mer alkohol än yngre. Inte heller när det gäller ungdomarnas användning av narkotika visar resultaten på någon tydlig reduktion. En tredjedel av de ungdomar som vid inskrivningen missbrukar narkotika uppger ett år efter utskrivning att de har slutat använda droger. Emellertid har hälften kvar ett grovt narkotikamissbruk vid uppföljningen. Det är även något vanligare att ungdomarna, främst pojkar, använder flera olika droger vid uppföljningen. Vid båda tidpunkterna är det främst marijuana/hasch som används regelbundet.

En förklaring till att fler ungdomar uppger att de använt olika droger efter utskrivning från institution kan vara att de vid tidpunkten för uppföljningen är äldre. Resultaten ligger i linje med tidigare kartläggningar om ungdomars narkotikaerfarenhet

(CAN, 2003; CAN, 2008a). Andelen ungdomar som provat och har erfarenhet av narkotika ökar med stigande ålder. Enligt en undersökning bland 16–24 åringar kulminerar den regelbundna användningen (30 dagar) av narkotika runt 21 års ålder (CAN, 2008a). Det innebär att narkotikaerfarenheten hos ungdomar ofta ökar fram till omkring 21 år för att sedan successivt avstanna. Medelåldern för ungdomarna i föreliggande undersökning är omkring 18 år vid tidpunkten för uppföljning.

Ungdomarna har ofta en komplex problematik och har många gånger svårt att vidmakthålla ett förändrat beteende efter utskrivning. Många återgår till kriminalitet och missbruk. Det förekommer också att ungdomar börjar begå brott eller missbruka narkotika först efter utskrivning från institution. Av samtliga ungdomar använder omkring hälften narkotika vid tidpunkten för uppföljningen och tre av fem uppger att de begår kriminella handlingar. Särskilt när det gäller narkotika indikerar resultaten att användningen har ökat. Tidigare studier har visat på starka samband mellan kriminalitet och missbruk, och man vet att narkotikaerfarenhet ökar med stigande ålder (Andreassen, 2006).

I denna studie ingår ungdomar som skrevs in på institution under mitten på 2000-talet och skrevs ut år 2007. Vad gäller missbruksproblematik har SiS under senare år intensifierat arbetet med att implementera evidensbaserade metoder inom ungdomsvården, exempelvis Återfallsprevention. Återfallsprevention är en kognitiv beteendeterapeutisk metod som syftar till att upprätthålla ett drogfritt beteende och förkorta/förmildra eventuella återfall. SiS har bland annat tagit fram en manual som är anpassad för ungdomar och institutionsvård.

De ungdomar som skrivs in på SiS särskilda ungdomshem har oftast en ytterst problematisk bakgrund med svårigheter inom en rad olika områden i sina liv. Exempelvis uppger en stor andel av ungdomarna i denna studie att de, förutom problem med missbruk och kriminalitet, även har psykiska problem. Vid inskrivning på institutionen uppger drygt hälften av ungdomarna att de känt sig deprimerade, upplevt spänning, oro, koncentrationssvårigheter eller uppvisat våldsamt beteende (se tabellbilaga 6.5). Även om andelen minskat (relaterat till inskrivningstillfället) så uppger ett flertal ungdomar att de mår dåligt psykiskt vid uppföljningstillfället, flickor i större utsträckning än pojkar.

Vård och behandling på SiS institutioner ska i möjligaste mån vara differentierad och anpassad efter den enskildes problematik och behov. Komplexiteten och heterogeniteten i de ungas problematik gör det emellertid ytterst komplicerat att helt differentiera vården. Detta kan medföra att ungdomar med mindre erfarenhet av narkotika eller kriminalitet vistas tillsammans med ungdomar som har stor erfarenhet. För de med mindre allvarliga problem kan det leda till en negativ utveckling. I sin kunskapsöversikt menar Andreassen (2006) att en ungdomskultur som präglas av antisociala attityder kan förvärra problemen eller försvåra en positiv utveckling efter behandlingsvistelsen.

Ungdomar i denna undersökning är kritiska till att de tvingades leva och bo till-

sammans med ungdomar som hade helt olik problematik, såväl vad gäller typ som magnitud. Det kunde skapa konflikter mellan ungdomar och ett negativt klimat på avdelningen. Av kommentarerna framgår att SiS bör fortsätta utveckla arbetet med att skapa bättre anpassning mellan den enskildes problematik och placering.

Effekterna av institutionsbehandling beror på flera faktorer. Behandlingsinriktning är bara en av flera faktorer som bidrar till utfallet. En annan är att det finns motivation och behandlingssamarbete mellan ungdomar och personal (Hill, 2005). I denna studie uppger en majoritet av ungdomarna att de kom till tals om den egna vården och att personalen förstod vad de ville ha hjälp med. Relationen mellan ungdomar och personal beskrivs allmänt som god. Den kritik som framkommer i ungdomarnas kommentarer handlar om hur regler kommunicerades och tillämpades. Ungdomarna anser att vissa regler var obefogade och att det ibland var svårt att förstå vad som gällde och vad som förväntades av dem.

Ungdomarna menar även att personalen i högre grad ska vara ute på avdelningen bland ungdomarna. Det för att upprätthålla en nödvändig trygghet och struktur på avdelningen. Genom att vara aktiv ute på avdelningen kan personalen i tid upptäcka och motverka antisociala yttringar inom ungdomsgruppen. För att skapa ett behandlingsklimat som motverkar att antisociala värderingar utvecklas inom ungdomsgruppen är det betydelsefullt att relationer mellan personal och ungdomar präglas av respekt och förtroende (Hill, 2005).

Inom SiS finns det behov av att fortsätta arbetet med att formulera strategier och insatser som stimulerar till utvecklingen av ett positivt behandlingsklimat.

Resultaten visar på den centrala roll personalen har i behandlingsarbetet och betydelsen av fungerande relationer mellan personal och ungdomar. I denna studie har det inte varit möjligt att närmare studera hur klimatet mellan personal och ungdomar påverkar behandlingsarbetet. Tidigare studier har visat på betydelsen av tillitsfulla relationer och behandlingsallianser mellan personal och ungdomar för att skapa motivation hos den unge att vilja förändra beteende och livsstil (Hill, 2005; Hermodsson & Hansson, 2005).

Antisocialt beteende är ofta stabilt över tid och svårt att behandla (Lagerberg & Sundelin, 2000). Den forskning som finns visar att institutionsbehandling kan ge goda resultat men att effekten varierar stort, från tydlig positiv effekt till ganska nedslående behandlingsresultat (Lipsey & Wilson, 1998; Andreassen, 2006). Studiens resultat visar att det finns behov av fortsatt vård efter utskrivningen. Enligt Andreassen (2006) har miljön som den unge skrivs ut till större betydelse för hur ungdomen fungerar efter utskrivning än hur han/hon fungerat på institutionen. Med andra ord så kan behandlingsinsatser bidra till en beteendeförändring under tiden på institution men har en begränsad inverkan när det gäller att upprätthålla förändringen efter utskrivning.

I denna studie framkommer det tydligt att övergången till tillvaron utanför institution ofta är svår att hantera. Av ungdomarnas kommentarer framgår att många återföll i sitt tidigare beteendemönster direkt efter utskrivning. Några ungdomar uppger att

de därefter helt slutat med kriminalitet och droger, medan andra återfaller i olika grad och menar att det går lite "upp och ner". Att vara institutionsplacerad ingår som ett steg i den unges behandlingsprocess. Det går inte att förvänta sig att de förändringar som uppnåtts på institutionen till fullo ska bestå efter utskrivning.

Det är betydelsefullt att den unge kan få stöd och assistans under hela utskrivningsprocessen, och att SiS tillsammans med den unge och socialtjänsten formulerar eftervårdsinsatser i enlighet med de behov och förutsättningar som framkommit under tiden på institution.

Under senare år har SiS arbetat med att ytterligare tydliggöra sin roll i en vårdkedja och bidra till en sammanhängande vård för ungdomar över tid. Bland annat har erfarenheter från tre särskilda projekt ställts samman i samarbete med Sveriges kommuner och landsting.

Syftet med vägledningen är att både sammanfatta lärdomarna av att arbeta med vårdkedjor och att ge goda råd för framtida samarbeten mellan institutioner, socialtjänst och eftervård⁵.

I denna studie uppger flera ungdomar att de inte helt upphört att begå brott eller missbruka narkotika sedan utskrivning men anser ändå att de har utvecklats och förändrats i positiv bemärkelse. Det kan handla om att de under tiden på institution slutförde grundskolan, fick självinsikt eller hjälp att hantera sin aggression. En utmaning för SiS är att utveckla system för att följa upp genomförda insatser, inte bara avseende kriminalitet eller missbruk utan även när det gäller ungdomarnas förutsättningar och möjligheter för en prosocial anpassning, alltså att den unge är bättre rustad för ett liv utan missbruk och kriminalitet.

⁵ "Vårdkedja med framgång" via SiS hemsida: www.stat-inst.se

5. Referenser

Andreassen, T. (2006). *Institutionsbehandling av ungdomar. Vad säger forskningen?* Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS), Statens institutionsstyrelse (SiS). Stockholm: Elanders Gotab.

Berg, M-L. (2002). *Problemsyndrom hos flickor på särskilda ungdomshem*. Allmän SiS-rapport 2002:2. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.

Brå (2003). *Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio. Resultat från fyra självdeklarationsundersökningar*. Rapport 2003:5, Brottsförebyggande rådet.

Brå (2008). *Brottsutveckling i Sverige fram till 2007*. Rapport 2008:23, Brottsförebyggande rådet, Västerås: Edita Norstedts.

Brå (2006). *Ungdomar och brott åren 1995–2005*. Rapport 2006:7, Brottsförebyggande rådet, Västerås: Edita Norstedts.

CAN (2004). *Ungdomars drogvanor 1994–2003. Intervjuer med 16–24 åringar*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2004, rapport nr 75.

CAN (2008a). *Drogutveckling i Sverige*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2008, rapport nr 113.

CAN (2008b). *Skolelevers drogvanor 2008*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2004, rapport nr 114.

Fridell, M., Billsten, J., Jansson, I. & Amylon, R. (2009). *Femårsuppföljning. Kvinnor vårdade vid Lundens ungdomshem och LVM-hem*. Forskningsrapport nr 1. Statens institutionsstyrelse, FoU. Stockholm: Edita.

Friedman, A.S. & Utada, A. (1989). A method for diagnosing and planning the treatment for adolescent drug abusers. (The adolescent drug abuse diagnosis (ADAD) instrument) *Journal of Drug Education*. Vol. 19, No 4, 285–312.

Hermodsson, A., Hansson, C. (2005). *"Demokrati i det lilla?" Ungdomars delaktighet i sin behandling*. Forskningsrapport 2005:2 Statens institutionsstyrelse SiS.

Hill, T. (2005). *Allians under tvång. Behandlingssamarbete mellan elever och personal på särskilda ungdomshem*. Linköpings universitet; Institutionen för beteendevetenskap.

Kühlhorn, E. (2002). *Sluten ungdomsvård – Rättsliga reaktioner på de ungas brott före och efter införandet 1999*. Forskningsrapport 2002/ nr 5, Statens institutionsstyrelse.

Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*, Stockholm: CUS/Gothia.

Levin, C. (1997). *Ungdomar i tvångsvård. Råbyundersökning 94. "Det var egentligen inget dåligt syfte: att skydda mig från samhället och samhället från mig"*. Rapport nr 2, Statens institutionsstyrelse (SiS).

Levin, C. (1998). *Uppfostringsanstalten. Om tvång i föräldrars ställe*, Institutionen för socialt arbete, Lunds universitet.

Lipsey, M. W. & Wilson, D. B. (1998). Effective intervention for serious juvenile offenders. A synthesis of research. I: R. Loeber, & D.P. Farrington (Eds), *Serious and Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions*. Thousand Oaks: Sage.

Långström, N. (2003). *Att bedöma risk för återfall bland antisociala unga. En kunskapsöversikt*, SiS följer upp och utvecklar 2/03, Stockholm: Statens institutionsstyrelse.

Nordqvist, S. (2005). *Uppföljning 2000–2002 ADAD*, SiS följer upp och utvecklar 2/05. Stockholm: Edita.

Sarnecki, J. (1996). Problemprofiler hos ungdomar på särskilda ungdomshem i Stockholms län åren 1990 – 1994. I: B-A. Armelius, S. Bengtzon, P-A. Rydelius, J. Sarnecki & K. Söderholm-Carpelan (Red). *Vård av ungdomar med sociala problem – en forskningsöversikt*, s. 111–155, Stockholm: Statens institutionsstyrelse och Liber.

SiS – Statens institutionsstyrelse (2003). *Årsrapport ADAD 2000*, SiS följer upp och utvecklar 5/03.

SiS – Statens institutionsstyrelse (2006). *ADAD-intervjuer 1997–2004, Förändringar i ungdomars bakgrund, livssituation och behandlingsbehov*, Allmän SiS-rapport 2006:2.

SiS – Statens institutionsstyrelse (2009). *Årsrapport ADAD 2008 Tabellbilaga*, Allmän SiS-rapport 2009:7.

SiS – Statens institutionsstyrelse (2010). *Ungdomar inskrivna på SiS särskilda ungdomshem under 2009. En sammanställning av ADAD inskrivningsintervjuer*, Allmän SiS-rapport 2010:8.

Sundell, K., Nyman, M. & Alvasdotter, A. (2000.) *Mellanvård för kriminella ungdomar. En studie av 133 ungdomar fem år efter avslutad mellanvård.* FoU-rapport 2000:1, Stockholms stad.

Söderholm Carpelan, K., Hermodsson, A. & Öberg, D. (1997). *ADAD – Användning av en strukturerad intervju på ungdomsinstitutioner. Erfarenheter från ett utvecklingsprojekt inom Statens institutionsstyrelse.* Allmän SiS-rapport, 1997:5. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.

Söderholm Carpelan, K. & Hermodsson, A. (2004). ADAD och utvecklingen av ett dokumentationssystem för ungdomar. *Nordisk sosialt arbeid*, vol 24, nr 2, s 110–123.

6. Bilaga

TABELL 6.1 FRITID SOM TILLBRINGAS MED VÄNNER SOM BEGÅR BROTT. PROCENT

	T1			T2		
	Totalt (n=212)	Flickor (n=65)	Pojkar (n=147)	Totalt (n=213)	Flickor (n=65)	Pojkar (n=148)
Inte alls	34	43	31	54	63	49
Lite	30	32	28	25	21	27
Ganska mycket	16	12	17	11	8	12
Mycket	20	12	24	10	8	12
Summa, %	100	100	100	100	100	100

TABELL 6.2 BROTTSAKTIVITET SENASTE 30 DAGARNA OCH GÅNGTILLHÖRIGHET. PROCENT

Ägnat dig åt brottsliga handlingar de senaste 30 dagarna?	T1			T2		
	Totalt (n=206)	Flickor (n=64)	Pojkar (n=142)	Totalt (n=210)	Flickor (n=65)	Pojkar (n=145)
Ja	38	30	43	15	9	17
Nej	62	70	57	85	91	83
Summa, %	100	100	100	100	100	100

Tillhör du ett gäng?	(n=212)	(n=65)	(n=147)	(n=214)	(n=66)	(n=148)
Ja	18	11	22	7	5	8
Nej	82	89	78	93	95	92
Summa, %	100	100	100	100	100	100

TABELL 6.3 ANTAL BROTT VID INSKRIVNINGS- OCH UPPFÖLJNINGSTILLFÄLLET. PROCENT. N=214

Antal brott	0 brott	1 brott	2–3 brott	4–10 brott	>10 brott	Summa
0 brott (n=31)	55	10	6	13	16	100
1 brott (n=18)	39	6	22	17	17	100
2–3 brott (n=24)	67	4	12	4	13	100
4–10 brott (n=38)	32	13	8	18	29	100
Över 10 brott (n=103)	28	9	12	12	39	100

TABELL 6.4 HUR MÅNGA DAGAR HAR DU VARIT FULL DE SENASTE 30 DAGARNA?

N=189, FLICKOR N=59, POJKAR N=130, ≤17 ÅR N=103, ≥18 ÅR N=86. PROCENT

	Totalt	Flickor	Pojkar	≤17 år	≥18år
Ingen gång	44	46	44	51	36
1 gång	19	24	16	19	17
2–4 gånger	22	20	23	18	28
5–10 gånger	10	5	12	8	13
11–15 gånger	3	3	2	2	4
16 gånger–	2	2	2	2	2
Summa, %	100	100	100	100	100

TABELL 6.5 ANDEL SVARANDE UNGDOMAR VID INSKRIVNING RESPEKTIVE UPPFÖLJNINGSTILLFÄLLE INDELAT PÅ KÖN

	Inskrivning + uppföljning Totalt (n=214)	Inskrivning + uppföljning Flickor (n=66)	Inskrivning + uppföljning Pojkar (n=147)
Depression någonsin (in/upp)	44/37	59/50	37/31
Upplevt oro & spänning (in/upp)	51/36	64/47	43/30
Koncentrationsproblem (in/upp)	48/34	61/44	43/30
Våldsamt beteende (in/upp)	43/25	50/23	39/25
Självordstankar (in/upp)	28/12	50/23	18/7
Försökt begå självmord (in/upp)	21/8	44/12	11/6
Receptbelagda mediciner	22/24	35/32	16/20

Hur förändras ungdomars liv av behandling hos SiS och vad tycker de om den hjälp de fått? Ser de ungas droganvändning och kriminalitet annorlunda ut ett år efter avslutad behandling jämfört med när de skrevs in?

Den här rapporten försöker besvara frågorna genom att följa upp 214 ungdomar som skrevs ut från SiS särskilda ungdomshem under 2007. De intervjuades med hjälp av ADAD (Adolescent Drug Abuse Diagnosis) både vid inskrivning och ett år efter att de lämnat institutionen.

I uppföljningen har andelen unga som begår kriminella handlingar minskat kraftigt. Vid inskrivningen uppgav tio procent av ungdomarna att de inte begick brott. Ett år senare hade gruppen ökat till fyra av tio.

Andelen unga som begår våldsbrott har också minskat, liksom andelen som inte använder droger. Av de ungdomar som missbrukade vid inskrivningen är dock gruppen som utvecklat ett grövre missbruk vid uppföljningen lika stor som den som blivit drogfri.

Studien visar hur viktigt det är att behandlingen hos SiS följs upp av fortsatt hjälp på hemmaplan. Den visar också att ungdomarna ofta själva anser att de förändrats och utvecklats på ett positivt sätt, även om de inte helt slutat begå brott eller använda droger. De har tagit några steg i rätt riktning, kanske gått ut grundskolan, fått ökad självinsikt och lärt sig att bättre hantera sin aggression.

Uppföljningsstudien är gjord av utredaren Stefan Nordqvist och utredningssekreteraren Erna Gudmundsdóttir vid SiS FoU-enhet.